

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.28>

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Бело́ва М.В.,*доктор юридичних наук, доцент,
юридичний факультет**Ужгородського національного університету,***Гусейно́ва С.З.,***студентка 6 курсу юридичного факультету
Ужгородського національного університету*

Бело́ва М.В., Гусейно́ва С.З. Соціальне підприємництво як реалізація соціальної функції держави.

Дана стаття присвячується висвітленню основних понять соціального захисту населення. Зокрема в умовах сьогодення в Україні вагомий вплив на соціальний добробут життя населення має становити соціальна політика держави, тобто її соціальні функції, йде мова про аналіз співвідношення соціального підприємництва та соціальної функції держави.

Вказується, гарантування державою добробуту у соціальній сфері життя населення країни пов'язане із здійсненням соціального підприємництва. Ініціативою соціального підприємництва в будь-якій країні є створення сприятливих умов. Оскільки основною метою – є не отримання прибутку, а вирішення соціальних проблем суспільства (подолання бідності, захист прав людини, працевлаштування та підтримка соціально вразливих груп населення).

Відзначається, потрібно звернути увагу на тому, що концепція соціального підприємництва здійснюється у межах соціальної функції держави та вирішує комплекс проблем приватного та публічного характеру, зокрема, доступ до фінансових ресурсів осіб.

Акцентовано увагу на тому, що соціальне підприємництво співвідноситься з функціями права, передусім, економічною функцією та функцією громадської згоди, на вирішення проблем громади і окремих індивідів.

Зроблено висновок, соціальне підприємництво в українському законодавстві ще практично не знайшло свого місця. Однак даний тип підприємництва цілком успішно функціонує в Україні в межах малого та середнього бізнесу поєднуючи соціальні функції держави. Діяльність соціальних підприємств стала актуалізуватись в умовах дефіциту фінансових ресурсів держави, постійно зростаючих потреб соціальної сфери, зростання рівня безробіття і бідності населення, коли влада перестала справлятися

з обсягом соціальних проблем, які потребують негайного вирішення. Свій розвиток соціальне підприємництво знайшло на локальному рівні, зосереджуючись на вирішенні соціальних проблем місцевої громади. Отже, безсумнівно, соціальне підприємництво – це відповідь суспільства на сучасні соціальні потреби.

Ключові слова: соціальна функція, права держава, соціальний захист, соціальне підприємництво, функція права.

Bielova M.V., Huseinova S.Z. Social entrepreneurship as an implementation of the social function of the state.

This article is devoted to highlighting the main concepts of social protection of the population. In particular, in today's conditions in Ukraine, the social policy of the state, that is, its social functions, should have a significant impact on the social well-being of the population. We are talking about the analysis of the relationship between social entrepreneurship and the social function of the state.

It is indicated that the state's guarantee of well-being in the social sphere of the country's population is connected with the implementation of social entrepreneurship. The initiative of social entrepreneurship in any country is to create favorable conditions. Because the main goal is not to make a profit, but to solve social problems of society (overcoming poverty, protection of human rights, employment and support of socially vulnerable population groups).

It is noted that it is necessary to pay attention to the fact that the concept of social entrepreneurship is carried out within the social function of the state and solves a complex of problems of a private and public nature, in particular, access to financial resources of individuals.

Attention is focused on the fact that social entrepreneurship correlates with the functions of law, first of all, the economic function and the

function of public consent, to solve the problems of the community and individual individuals.

It was concluded that social entrepreneurship has practically not yet found its place in Ukrainian legislation. However, this type of entrepreneurship functions quite successfully in Ukraine within the framework of small and medium-sized businesses, combining the social functions of the state. The activities of social enterprises began to be actualized in the conditions of a shortage of financial resources of the state, constantly growing needs of the social sphere, an increase in the level of unemployment and poverty of the population, when the authorities stopped coping with the volume of social problems that require immediate solutions. Social entrepreneurship found its development at the local level, focusing on solving social problems of the local community. So, there is no doubt that social entrepreneurship is society's response to modern social needs.

Keywords: social function, rule of law, social protection, social entrepreneurship, function of law.

«78% українців хочуть бути європейцями, але як ними бути ніхто не знає»,

«Українці готові до стрімкого розвитку, але їм не вистачає інструментів»,

«Соціальне підприємництво – це працюючий бізнес, який першочергово орієнтований на вирішення конкретної соціальної проблеми»

...

(з мережі Internet)

Постановка проблеми. Наявність великої кількості соціальних проблем та вразливих груп населення в країні змушує шукати нові та інноваційні підходи до їх вирішення. Використання комерційних підходів у соціальній сфері – це світовий тренд, який добре зарекомендував себе у багатьох країнах, зважаючи на фінансову стійкість (незалежність від грантової допомоги) та значний соціальний ефект. Для чіткого розуміння поняття «соціальне підприємництво» потрібно використовувати критерії, які дозволять чітко визначити і відокремити такий вид бізнесу від традиційного [9, с. 8].

Безсумнівно, соціальні проблеми є складним та багатогранним явищем, яке виникає в умовах розвитку суспільства. Останні роки якість життя більшості людей в Україні значно знизилась. Аналіз соціальних проблем, які хвилюють українців за даними соціологів, проблемами для більшості є високі комунальні тарифи, корупція, медицина.

Критеріями соціального підприємництва є: соціальна діяльність – спрямованість на ви-

рішення соціальних проблем; фінансова стійкість, що передбачають незалежність від зовнішнього фінансування; інноваційність – застосування нових підходів до вирішення соціальних проблем.

Стан опрацювання цієї проблематики.

На сьогоднішній день феномен соціального підприємництва, аспекти його функціонування і умови розвитку досліджуються багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими. Важливий внесок у розробку теоретичних аспектів (поняття, сутності, класифікацій, моделей) внесли вчені такі вчені як: Ж. Сей, Й. Шумпетер, П. Друкер, Б. Дрейтон, Дж. Майр, І. Марті, А.П.Дж. Мерфі, Дж. Макклурга. Дослідниками, які вивчають проблеми сучасного соціального підприємництва в Україні та світовий досвід є: З. Галушка, А. Корнецький, О. Кіреєва, А. Курило, Е. Немкович, О. Овсянюк-Бернадіна, Ж. Крисько, М. Куц, А. Мокій, М. Наумова, І. Салій, О. Сандакова та цілий ряд інших.

Метою статті є встановлення співвідношення соціальної функції держави та соціального підприємництва, виявлення основної мети соціального підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальне підприємництво не є новим явищем для України, оскільки дослідники вважають, що на початку ХХ століття Митрополит А. Шептицький активно впроваджував принципи соціального підприємництва на Західній Україні. Також згадують відомих підприємців-меценатів, які інвестували велику частину своїх прибутків у розвиток української освіти і культури та соціальну сферу. У 1991 році був прийнятий Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [2]. Який дає можливість організаціям, які представляють людей з особливими потребами, створювати підприємства.

Основною метою діяльності є: забезпечення інвалідів відповідними умовами праці, житлом, можливістю оздоровлення на базі відпочинку та створення умов для соціального розвитку.

Безсумнівно, соціальна держава – це держава з високим рівнем соціального захисту громадян, підтримки незахищених верств населення та надання їм соціальних послуг відповідно до міжнародних стандартів. Стаття 3 Конституції України передбачає, що *«людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (підкреслено нами). Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність»* [1].

На думку вітчизняної вченої О.Ф. Скакун поняття «соціальна держава» є плодом ХХ століття. Соціальна держава (державна соціальної демократії) — це сучасна теорія, де слово «со-

ціальна» підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини [8].

Цікавою, на наш погляд, є позиція Г. Цахера – соціальна держава покликана виконувати у суспільстві насамперед функцію оцінюючого та перетворюючого фактору і гаранта, метою якого є забезпечення для кожного члена суспільства гідного для людини рівня існування, зниження розбіжностей в рівні добробуту, ліквідація відносин залежності й встановлення відповідного контролю [5].

Відзначимо, в українському законодавстві не передбачено спеціальної організаційно-правової форми для соціального підприємства. Проте це не означає, що в соціального підприємства взагалі не має правової бази. Оскільки, зокрема, стаття 62 Господарського кодексу України визначає: «Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності. Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності».

Діяльність соціального підприємства, як і будь-якого звичайного підприємства, має відбуватися в законодавчих рамках тієї країни, де воно створене. Прицільна увага суспільства до діяльності таких підприємств із огляду на їхні соціальні цілі вимагає від таких підприємств бути більш прозорими та підзвітними, ніж звичайний бізнес.

У міжнародній практиці не існує єдиного підходу до визначення законодавчих рамок діяльності соціальних підприємств. Кожна країна сама визначає правові форми, правовий статус, податкові вимоги, пільги (або приймає рішення про їхню відсутність) для діяльності соціальних підприємств.

При цьому, аналіз законодавчих аспектів діяльності соціальних підприємств доцільно проводити у трьох вимірах:

1. Міжнародна практика законодавчого регулювання діяльності соціальних підприємств;
2. Українське правове середовище для розвитку соціального підприємства;
3. Основні чинники обрання певної юридичної форми соціального підприємства.

Розглянемо більш детально саме перший підхід. Як зауважують науковці, «закономотворчість у сфері соціального підприємства – це зростаюча індустрія». Наразі десятки країн Європи та світу вже ухвалили спеціальні закони щодо діяльності соціальних підприємств. Національні

підходи до визначення соціальних підприємств дуже різноманітні в Європі та світі. Соціальні підприємства приймають різні правові форми та статуси:

1. Сучасні традиційні правові форми, такі, як асоціації та громадські організації, благодійні фонди, кооперативи, акціонерні товариства;
2. Правовий статус, що надається сучасним організаційним формам за умови їхньої відповідності низці юридично визначених критеріїв;
3. Нові правові форми, призначені виключно для діяльності соціальних підприємств шляхом адаптації чи «приспосовування» наявних форм;
4. Нові типи правових форм, що дозволяють традиційним некомерційним організаціям здійснювати господарську діяльність.

Незважаючи на постійне кількісне зростання, легалізовані форми соціального підприємства (в тих країнах, де ця легалізація відбулася) не охоплюють увесь спектр чинних соціальних підприємств. Де-факто європейські соціальні підприємства часто «приховані» серед сучасних правових форм, найперше, серед:

- громадських об'єднань та благодійних фондів із комерційною діяльністю (70% європейських країн дозволяють використовувати цю форму для діяльності соціальних підприємств);
- кооперативів, що обслуговують суспільні або колективні інтереси (50% європейських країн дозволяють використовувати цю форму для діяльності соціальних підприємств);
- акціонерних товариств, що ставлять чітку соціальну мету (60% європейських країн дозволяють використовувати цю форму для діяльності соціальних підприємств).

Так, наприклад, у Данії організація будь-якої правової форми може отримати статус «соціальне підприємство» у разі, якщо вона відповідає п'яти критеріям:

1. Соціальна мета діяльності;
2. Істотна комерційна складова у діяльності;
3. Незалежність від державного сектору;
4. Соціальний розподіл прибутку;
5. Відповідальне корпоративне управління.

Лише за демократичного управління можливо поставити чіткі соціальні цілі, а найголовніше – узгодити розподіл прибутку між реінвестуванням та соціальними цілями. Цей критерій легко застосовується у соціальних підприємствах, створених громадськими організаціями, найвищий орган правління яких – загальні збори.

Відзначимо, не є соціальним підприємством – бізнес у соціальній сфері. Є таке хибне уявлення, що компанії, які заробляють на соціальних послугах, є соціальними підприємствами. Наприклад:

приватні медичні центри і клініки, які мають надважливу мету – лікувати і дбати про здоров'я людей;

дошкільні дитячі заклади (садочки), які прагнуть розвитку дитини і підготовки її до школи;

приватні освітні заклади, які займаються навчанням і підготовкою до дорослого життя;

приватні пансіонати для літніх людей, що дбають про комфортне проживання і догляд людей похилого віку;

приватні соціальні служби, які пропонують дуже якісні соціальні послуги для різноманітних верств населення та багато інших схожих прикладів.

Соціальне підприємство в першу чергу відрізняється від інших підприємств тим, що для нього соціальний ефект є прямим цілеспрямованим результатом.

Загалом можна сказати, соціальне підприємство – це бізнес, прибуток якого використовують на будь-яку добру справу: створення нових робочих місць чи професійну перепідготовку, або ж на користь місцевої громади: соціально незахищених дітей, людей похилого віку, громадських, мистецьких чи спортивних установ тощо. Соціальні підприємства не є благодійними організаціями, вони функціонують так само, як будь-який інший комерційний бізнес. Відрізняються вони тільки тим, що отриманий прибуток вкладають у добру справу, а не тільки збагачує власника цього бізнесу.

При цьому, у розвитку економіки та громадянського суспільства соціальні підприємства відіграють важливу роль:

1. Сприяють розвитку економіки і суспільства, пропонуючи можливості для створення робочих місць і нових форм підприємництва та зайнятості;

2. Допомагають подолати соціальну ізоляваність (завдяки їх діяльності можливе працевлаштування людей з обмеженими фізичними і психічними можливостями; тих, хто тривалий час був безробітним);

3. Активізують участь і добровільну роботу громадян, зміцнюючи таким чином єдність громади;

Сьогодні як в нашій країні так і за кордоном соціальне підприємство сприймають як певний крок до суспільства, і крок у бік розвитку громадянського суспільства. Зважаючи на такий стан, це явище є надзвичайно актуальним для України, що дає підстави передбачати для нього достатньо позитивні перспективи.

В той же час, можемо констатувати, основною проблемою соціального підприємництва в Україні є недостатня державна підтримка. З точки зору Т.М. Гнатєвої держава для розвитку підприємництва повинна визнати соціально відповідальну поведінку бажаною і розробити комплекс стимулів та заходів щодо поширення і популяризації її в суспільстві соціальне підприємство може охоплювати різні види бізнесу,

і позитивний ефект мають лише ті соціальні ініціативи, які добре узгоджуються з місією підприємства. Соціальне підприємство – це вид діяльності який підвищує рівень суспільного добробуту населення України [10, с. 35].

Висновки. Таким чином можемо зробити висновок, що соціальне підприємництво в українському законодавстві ще практично не знайшло свого місця. Однак даний тип підприємництва цілком успішно функціонує в Україні в межах малого та середнього бізнесу поєднуючи соціальні функції держави. Діяльність соціальних підприємств стала актуалізуватись в умовах дефіциту фінансових ресурсів держави, постійно зростаючих потреб соціальної сфери, зростання рівня безробіття і бідності населення, коли влада перестала справлятися з обсягом соціальних проблем, які потребують негайного вирішення. Свій розвиток соціальне підприємництво знайшло на локальному рівні, зосереджуючись на вирішенні соціальних проблем місцевої громади. Отже, безсумнівно, соціальне підприємництво – це відповідь суспільства на сучасні соціальні потреби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
3. UCAN — Соціальне підприємництво. UCAN. URL: http://www.unicorn.cn.ua/ukr/activities/social_entrepreneurship/index.html.
4. Проект Закону «Про соціальні підприємства» № 2508 від 11.03.2013 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1pf3511=46025.
5. Бульба В.Г. Соціальна функція держави як фундаментальна категорія державно – управлінської науки. Публічне управління: теорія і практика. 2011. № 4 (8).
6. Венцель В.Т. Соціальна функція держави в умовах глобалізації та трансформації економіки. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. №5. Том 29 (68). С. 10–12.
7. Купрійчук В.М., Венцель В.Т. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів. Ефективність державного управління. 2019. Вип. 3(60). №1. С. 110–115.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків.: Консум. 2001. С. 55–63.
9. Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. / Долуда Л.,

- Назарук В., Кірсанова Ю. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.
10. Гнат'єва Т.М. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент ефективності корпоративної стратегії. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 2(74). С. 35–44.
 11. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. № 1. 2021. С. 21–26.
 12. Громовчук М.В., Белов Д.М., Принцип гуманізму, як основоположний принцип побудови сучасної правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Випуск 65. С. 46–50.
 13. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. № 3. 2022. С. 22–25.